

## ارزیابی میزان تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران نمونه موردی: پروژه‌های اجراشده در تهران\*

تاریخ دریافت: ۹۲/۵/۹

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۲/۸/۸

آرش ثقفی اصل\*\* - اسفندیار زبردست\*\*\* - حمید ماجدی\*\*\*

### چکیده

طراحی شهری به عنوان یک تخصص و یک رشته آکادمیک از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. این امر از یک طرف به دلیل حاد شدن مسائل گوناگون شهرها و تنزل کیفیت آن‌ها و از طرف دیگر تلاش طراحان شهری برای فعال‌تر و غنی‌تر کردن دانش آن به منظور پاسخگویی مؤثرتر به نیازهای روزافزون جوامع کنونی در ارتباط با محیط‌های انسان‌ساخت می‌باشد. در کشور ما علیرغم نیاز شدیدی که در شرایط کنونی به خدمات این حرفه در مقیاس‌ها، زمینه‌ها و برای اهداف گوناگون احساس می‌شود، متأسفانه حرفه طراحی شهری نتوانسته است جایگاه، موقعیت و هویت مناسب خود را بیابد. نتیجه مشخص این امر عدم موفقیت پروژه‌های مختلفی است که تحت عنوان طراحی شهری طی سالیان گذشته در کشور به اجرا در آمده است. از سوی دیگر ارزیابی‌های چندانی از وضعیت این قبیل پروژه‌ها انجام نگرفته است. بدین جهت مسأله اصلی این تحقیق، ارزیابی میزان تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری، به‌عنوان یکی از طرح‌های توسعه شهری در ایران می‌باشد و اینکه طراحی شهری در عمل تا چه اندازه موفق بوده است. بدین منظور با مروری بر متون نظری و به منظور دستیابی به چارچوب ارزیابی تحقیق، رویکرد، معیارها و شاخص‌های ارزیابی شناسایی شدند. بدین صورت که معیارها و شاخص‌های مذکور با استفاده از روش تحلیلی- تطبیقی و مرور مستندات و آراء مشابه سایر اندیشمندان، مشخص شد و سپس به منظور بومی‌سازی و انطباق با زمینه ایران، معیارها و شاخص‌ها با روش مصاحبه با صاحب‌نظران تدقیق و تکمیل شد. در نهایت میزان اهمیت و میزان توجه و کاربست هر یک از معیارها و شاخص‌ها به‌وسیله پرسشنامه توسط بازیگران اصلی، در پروژه‌های طراحی شهری منتخب (اجرا شده در تهران) تعیین و عمل ارزیابی انجام شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که پروژه‌های طراحی شهری در ایران، از نظر میزان تحقق‌پذیری، در وضعیت نیمه‌مطلوب تا نامطلوب قرار دارند.

واژگان کلیدی: ارزیابی، تحقق‌پذیری، پروژه طراحی شهری، تهران.

\* این مقاله برگرفته از بخشی از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «ارزیابی و ارائه مدل تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران» با راهنمایی جناب آقای دکتر اسفندیار زبردست و مشاوره جناب آقای دکتر حمید ماجدی در گروه شهرسازی دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران بوده که در سال ۱۳۹۲ به اتمام رسیده است.

\*\* پژوهشگر دکتری شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران (نویسنده مسئول)

E-mail: a.saghafi@iaut.ac.ir

\*\*\* استاد شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

\*\*\* دانشیار شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

## مقدمه

در زمینه ارزیابی تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری بویژه پروژه‌های طراحی شهری در ایران تاکنون اقدام قابل توجهی انجام نگرفته است. طرح‌هایی که تاکنون در قالب طراحی شهری ارائه شده‌اند، مورد ارزیابی و سنجش کیفیت قرار نگرفته‌اند. از مطالعات نادری که در این زمینه انجام گرفته است، می‌توان به طرح پژوهشی انجام یافته توسط مهندسان مشاور شارمند با عنوان «شیوه‌های تحقق طرح‌های توسعه شهری» و نیز طرح پژوهشی انجام یافته توسط انجمن صنفی مهندسان مشاور معمار و شهرساز با عنوان «طراحی شهری و جایگاه آن در سلسله‌مراتب طرح‌های توسعه شهری» اشاره نمود. وجه مشترک مطالعات مذکور آن است، که در فرایند انجام تحقیق، جایگاهی برای پروژه‌های طراحی شهری قائل نشده‌اند و صرفاً طرح‌های جامع، تفصیلی و غیره مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. شیوه‌های ارتقاء تحقق‌پذیری فقط در طرح‌های مذکور بررسی شده و پروژه‌های طراحی شهری نادیده گرفته شده و مهجور مانده‌اند. بالعکس در سایر کشورها به‌موازات تهیه طرح‌های شهری، مطالعات امکان‌سنجی پیرامون تحقق آن انجام می‌گیرد و سازوکارهای لازم تدارک دیده می‌شود. همه طرح‌ها از شروع مطالعات تا اجرا، به‌صورت مداوم مورد ارزیابی قرار می‌گیرند تا کمبودها و مشکلات احتمالی به‌تحقق‌پذیری و موفقیت طرح‌های خدشه‌ای وارد نسازد. در این راستا پروژه‌های طراحی شهری مورد توجه ویژه‌ای قرار دارند: مطالعاتی پیرامون ارزیابی و سنجش کیفیت و نیز میزان تحقق‌پذیری آن‌ها در زمینه فرآیند، محصول و نتایج به‌دست آمده، انجام می‌گیرد. با توجه به مباحث مذکور و اینکه تاکنون مطالعه‌ای جامع و تجزیه و تحلیل و ارزیابی مطلوب و منطقی از تجربیات طراحی شهری در ایران انجام نشده است، لذا این تحقیق در تلاش است این خلاء مطالعاتی را با ارزیابی تجربیات مذکور، با رویکرد تحقق‌پذیری پر کرده و با ارائه رویکردی به‌آینده، راهگشای محققان و دست‌اندرکاران عرصه شهرسازی بویژه طراحی شهری کشور در جهت تحقق این قبیل پروژه‌ها باشد.

در این مقاله، جهت نیل به اهداف مذکور ابتدا روش انجام تحقیق معرفی شده و سپس مبانی نظری مرتبط جهت دستیابی به چارچوب ارزیابی متناسب با زمینه ایران مورد مطالعه قرار می‌گیرد. در نهایت عمل ارزیابی با تکیه بر چارچوب ارزیابی تحقیق انجام و نتایج ارائه خواهد شد.

## ۱. روش‌شناسی تحقیق

ابتدا با روش توصیفی - تحلیلی مروری بر متون نظری جایگاه و اهمیت ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. سپس به منظور دستیابی به چارچوب ارزیابی مطلوب تحقیق و شناسایی معیارها و شاخص‌های ارزیابی، با روش تحلیلی - تطبیقی اهم معیارها و شاخص‌ها از میان نظریه‌های اندیشمندان مختلف شناسایی می‌شوند. در نهایت به منظور بومی‌سازی و انطباق آن با زمینه موجود در ایران، مصاحبه عمیقی<sup>۱</sup> با صاحب‌نظران و بازیگران اصلی پروژه‌های طراحی شهری انجام گرفته است. افراد برگزیده از مدیران شهری، مهندسان مشاور، پیمانکاران و اساتید دانشگاه هستند و در رابطه با پروژه‌های طراحی شهری با تجربه و صاحب‌نظر می‌باشند. روش انتخاب این کارشناسان بر اساس نمونه‌گیری هدفمند بوده است و تعداد ۲۴ نفر از خبرگان برای انجام مصاحبه انتخاب شده‌اند. نتایج حاصل از مصاحبه در تدقیق، تکمیل و بومی‌سازی معیارها و شاخص‌های مورد نظر به کار رفته است. در گام بعدی با جمع‌آوری و تحلیل داده‌های حاصل از نظر ۳۲ کارشناس حاضر در فرآیند اجرا در نرم‌افزار SPSS18 و با استفاده از آزمون فریدمن<sup>۲</sup>، وزن هر یک از معیارها و شاخص‌ها تعیین و از سوی دیگر، کارشناسان مذکور میزان توجه و کاربست هر معیار و شاخص را در هر یک از پروژه‌های منتخب معین می‌کنند که نتایج آن، در ارزیابی میزان تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران مورد استفاده قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است بر اساس نمونه مورد مطالعه که شهر تهران است، جامعه آماری این تحقیق کل پروژه‌های طراحی شهری اجرا شده در شهر تهران در بازه زمانی ۱۳۸۰ الی ۱۳۹۰ شمسی می‌باشد. این پروژه‌ها از سوی سازمان‌ها و نهادهای مختلف شهری به انجام رسیده که در این میان سازمان زیباسازی شهر تهران دارای بیشترین تعداد پروژه‌های اجرا شده می‌باشد. با توجه به این موضوع، جامعه آماری تحقیق ۳۴ پروژه اجرا شده سازمان مذکور در شهر تهران است.

جدول ۱: تعداد پروژه‌های طراحی شهری اجرا شده در تهران ۱۳۸۰-۱۳۹۰ شمسی

تعداد پروژه‌های اجرا شده ۱۳۸۰-۱۳۹۰ شمسی	تعداد پروژه‌های تعریف شده در تهران	متولیان طراحی شهری در تهران
۳۴	۹۴	سازمان زیباسازی شهر تهران
۲	۷۱	سازمان نوسازی شهر تهران
-	۸	سازمان مشاور فنی و مهندسی تهران
-	۳۷	معاونت شهرسازی شهرداری تهران
-	۱۲	شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری وزارت راه و شهرسازی

از سوی دیگر در این تحقیق با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و جامعه آماری مورد مطالعه از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای<sup>۳</sup> استفاده شده است. در این نوع نمونه‌گیری، از روش تخصیص نیمن<sup>۴</sup> استفاده شده است. با توجه به ماهیت پروژه‌های طراحی شهری اجرا شده توسط سازمان زیباسازی تهران، به نظر می‌رسد که نوع طبقه‌بندی گازلینگ و میتلند (۱۹۸۴) برای طبقه‌بندی پروژه‌های طراحی شهری، مناسب این تحقیق باشد. بر این اساس، ۳۴ پروژه تشکیل‌دهنده جامعه آماری در چهار دسته، طبقه بندی شده‌اند. پس از طبقه‌بندی پروژه‌ها، با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای و با روش تخصیص نیمن، تعداد نمونه‌های مورد نیاز تحقیق که قابل تعمیم برای کل جامعه آماری است، انتخاب شد. به این صورت که از دسته اول تعداد ۳ پروژه، از دسته دوم تعداد ۱ پروژه، از دسته سوم تعداد ۱ پروژه و از دسته چهارم تعداد ۲ پروژه انتخاب شد. در نهایت نمونه‌های منتخب از هر دسته با روش نمونه‌گیری هدفمند<sup>۵</sup> و با به‌کارگیری چهار معیار موجود و در دسترس بودن اسناد و مدارک پروژه، جامع و کامل بودن اسناد و مدارک پروژه، مدت زمان بهره‌برداری پروژه و در دسترس بودن بازیگران و عوامل اصلی پروژه‌ها، به صورت زیر تعیین شدند (جدول ۲).

جدول ۲: انتخاب نهایی نمونه‌های منتخب تحقیق

نوع دسته‌بندی	دسته‌ها	نوع پروژه	نمونه‌های انتخابی
طبقه‌بندی گازلینگ و میتلند (۱۹۸۴)	دسته ۱	طراحی خیابان‌ها و مسیرهای پیاده	پیاده راه خیابان صف (سیهسالار)؛ منطقه ۱۲ شهرداری تهران پیاده راه احسانی؛ منطقه ۱۹ شهرداری تهران پیاده راه خیابان مظفر (گذر فرهنگ و هنر)؛ منطقه ۶ شهرداری تهران
	دسته ۲	طراحی شهری میداين	ساماندهی و بهسازی میدان حسن آباد؛ منطقه ۱۲ شهرداری تهران
	دسته ۳	طراحی تفرجگاه‌ها	طراحی شهری کوهسرا (مقصود بیگ)؛ منطقه ۱ شهرداری تهران
	دسته ۴	ساماندهی بافت‌های باارزش تاریخی و بافت‌های فرسوده	بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش؛ منطقه ۱ شهرداری تهران ساماندهی محور مروی؛ منطقه ۱۲ شهرداری تهران

پس از شناسایی وزن و رتبه هر یک از معیارها و شاخص‌های تحقیق، در مرحله نهایی به منظور پاسخ به سؤال اصلی تحقیق پیرامون میزان تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران، در این بخش به ارزیابی میزان تحقق هر یک از معیارها و شاخص‌ها بر اساس میزان توجه و کاربست آنها در پروژه‌های منتخب پرداخته شده است، تا ابتدا میزان تحقق هر پروژه و در نهایت میزان تحقق پروژه‌های طراحی شهری ایران تعیین شود. روش کار در این بخش بدین صورت است که ابتدا درصد فراوانی هر یک از معیارها و شاخص‌ها با توجه به میزان توجه و کاربست در هر پروژه با استفاده از داده‌های پرسشنامه و نرم‌افزار SPSS تعیین و سپس بر اساس نتیجه آن، بالاترین درصد در هر یک از معیارها و شاخص‌ها بر اساس طیف پنج‌گانه لیکرت مشخص می‌شود. در نهایت با استفاده از نرم‌افزار Excel تعداد بالاترین امتیازات معین شده و درصدگیری شده است. بالاترین درصد به دست آمده نشان‌گر وضعیت تحقق پروژه‌های طراحی شهری ایران است. لازم به ذکر است در این بخش طیف لیکرت به منظور تعیین وضعیت تحقق‌پذیری پروژه‌ها از خیلی نامطلوب تا خیلی مطلوب به صورت زیر معادل‌سازی شده است.

جدول ۳: معادل‌سازی طیف لیکرت

میزان توجه و کاربست شاخص‌ها در پروژه‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
میزان تحقق شاخص‌ها در پروژه‌ها	خیلی نامطلوب	نامطلوب	نیمه مطلوب	مطلوب	خیلی مطلوب

## ۲. مبانی نظری تحقیق

### ۲-۱- ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح‌ها و برنامه‌ها

مکانیسم ارزیابی باید بخشی از سند برنامه‌ریزی باشد. کوان (۲۰۰۵)، مفهوم ارزیابی را به صورت زیر تعریف کرده است: «بازنگری و تحلیل یک پروژه، برنامه و سیاست به منظور تعیین میزان موفقیت آن و درس گرفتن از تجارب آن». در این میان، ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح‌ها در حوزه برنامه‌ریزی بسیار قابل توجه است. علیرغم اینکه رویکرد و روشی استاندارد برای تدوین یک چارچوب ارزیابی مناسب وجود ندارد ولی در زمینه ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح‌ها، بین برنامه‌ریزان و افراد دانشگاهی یک توافق جامع وجود دارد که امر مذکور، راه حل کلیدی برای تعیین موفقیت و پاسخگویی برنامه‌هاست. چرا که عدم موفقیت در تحقق طرح‌ها مدت‌هاست که به عنوان یک مانع مهم و قابل توجه در رسیدن به یک برنامه‌ریزی مؤثر مطرح است. اگرچه تعداد معدودی نمونه وجود دارند که در آن‌ها تحقیق به طور مستقیم مربوط به تحقق‌پذیری برنامه است، گزارش‌هایی از شکست و موفقیت در برنامه‌ریزی در ادبیات برنامه‌ریزی ثبت شده است. در کل، ارزیابی تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی به طور سنتی، غیر تجربی و حسی انجام شده است. به عنوان مثال کالکینز<sup>۶</sup> (۱۹۷۹)، الکساندر<sup>۷</sup> (۱۹۸۵)، الکساندر و فالودی<sup>۸</sup> (۱۹۸۹)، همگی سعی بر توسعه رویکرد ارزیابی قوی‌تری داشته‌اند. با توجه به این موارد، در کل، درک ما از تحقق‌پذیری برنامه ضعیف است. تحقیقات بیشتری باید در زمینه توسعه روش شناسی تحقق‌پذیری انجام پذیرد.

یک رابطه خاص بین ارزیابی و تحقق یک طرح وجود دارد. ارزیابی تجارب برنامه‌ریزی ریشه در اصول طرح‌هایی دارد که در یک روند "برنامه‌ریزی" به تصویب رسیده‌اند. بدین طریق واژه "تحقق‌پذیری" و تحلیل روند تحقق‌پذیری در روند "برنامه‌ریزی"، به گونه‌ای مبهم با هم ترکیب شده اند (Talen, 1996a, p. 252). به علاوه به دلیل پیچیده بودن یافتن رابطه بین ارزیابی و تحقق‌پذیر بودن طرح، در طرح‌های توسعه شهری ابهام نظری وجود دارد. با توجه به اینکه هر یک به ترتیب در میزان موفقیت یکدیگر تأثیر گذارند (Nutt, 2007, p. 1254). شناسایی این که کدام جنبه تحقق‌پذیری طرح‌ها، ارزش کلیدی دارد برای ایجاد چارچوب ارزیابی بسیار مفید می باشد. از سوی دیگر مواردی در ارزیابی تحقق‌پذیری طرح مهم است: سیستم‌هایی که با مسائل مهمی نظیر شرایط نامعلوم درگیرند باید با احتیاط عمل کرده و عدالت را در تصمیم‌گیری‌ها لحاظ کنند (Booth, 1995, p. 105). تغییرات پیش‌بینی‌نشده‌ای در روند تحقق‌پذیری طرح وجود دارد که شاید در موفقیت یک طرح به سرعت تأثیر بگذارد (Talen, 1996b, p. 85). از نظر برودی و هایفیلد (۲۰۰۵)، دلیل عدم وجود یک ارزیابی نظام‌مند در مورد تحقق‌پذیری طرح‌ها چهار علت اصلی دارد:

- وجود اختلاف در زمانی که نتایج طرح باید تعیین شده باشد و یا با آنچه که باید مقایسه شود
- عدم وجود اجماع در مورد چگونگی سنجش کارایی و موفقیت برنامه‌ریزی
- نیاز به مدت زمان طولانی برای تجزیه و تحلیل تأثیرات طرح‌ها
- بحث در مورد مفهوم موفقیت در برنامه‌ریزی

در حالی که مشکلات در ارزیابی تحقق‌پذیری طرح، تمرکز بیشتر مطالعات برنامه‌ریزی را به کیفیت برنامه محدود کرده است، تلاش‌هایی برای سنجش درجه تحقق‌پذیری طرح انجام یافته است. با بررسی ادبیات موجود در زمینه ارزیابی تحقق‌پذیری طرح‌ها، تمامی نظریه‌ها و روش‌ها در زمینه پژوهش مذکور مورد مطالعه قرار گرفته و در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۴: روش‌های مختلف ارزیابی تحقق‌پذیری طرح

ارائه شده از سوی	روش
(Alexander & Faludi, 1989)	The PPIP The Policy-Plan/Programme-Implementation-Process
(MEANS; European Commission, 1999)	The Means The Means for Evaluating Actions of a Structural Nature
Laurian, Day, Backhurst et al., 2004; Laurian, Day,) (Berke et al., 2004; Berke et al., 2006)	The PIE The Plan Implementation Evaluation
(Oliveira & Pinho, 2009)	<b>The PPR</b> The Plan-Process-Results
(Talen, 1996a)	بدون عنوان خاص
(Baer, 1997)	بدون عنوان خاص
(Khakee, 2000, 2001)	بدون عنوان خاص
(Lang et al., 1997)	بدون عنوان خاص
Norton (2005)	بدون عنوان خاص
Brody & Highfield (2005), Brody, Highfield & Thornton (2006), Brody, Carrasco & Highfield (2006)	بدون عنوان خاص

## ۲-۲- تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری

یکی از شرایط حرکت از موقعیت تهیه طرح‌های پراکنده، سلیقه ای و غیرنظام‌مند در حوزه طراحی شهری به سمت موقعیتی که در آن دانش و فن طراحی شهری در نظام برنامه‌ریزی کشور نهادینه شود، تدوین شیوه ای موجه برای اجرای این پروژه است. هدف نهایی در طراحی شهری، دست یافتن به تصمیماتی در جهت ایجاد تحولات واقعی در شهر (طراحی شهری واقعی) است و نه تولید مجموعه ای از تصاویر زیبایی و تحقق‌ناپذیر (طراحی شهری کاغذی). از این رو پیشنهادهای طراحی شهری، اگر قرار باشد به اجرا در آید و به ایجاد تحولی واقعی در شهر بینجامد، باید بر قوانین موضوعه و دیگر مستندات قانونی کشور استوار باشد (Golkar, 2007). یکی از اهداف طراحی شهری، حصول اطمینان از مسئولیت مالی و بازگشت سرمایه است. بسیاری از معماران و طراحان شهری، مباحث مربوط به تأمین مالی پروژه‌های طراحی شهری پیشنهادی خود را خارج از محیط حرفه‌ای خود می‌دانند. چنین برخوردی تعجب آور است. زیرا میزان بودجه‌ای که در اختیار است عامل اصلی و تعیین کننده در طراحی شهری است. با وجود این موضوع، تأمین اعتبار و نحوه مشارکت سرمایه‌گذاران برای ساختن آنچه مورد نظر است، اغلب وقتی مطرح می‌شود که طرح پیشنهادی تهیه شده است. هر پیشنهاد حاوی اطلاعاتی است که برای گروه‌های ذی‌نفع قابل درک باشد. در همه پروژه‌ها تقریباً محدودیت‌های مالی وجود دارد. هر طراح شهری با هر قدرت و توانایی بالاخره درگیر مسائل مالی شده تا طراحی خود را در جهت مورد نظر با در نظر گرفتن محدودیت‌ها هدایت نماید. در جوامع غیردموکراتیک نظیر ایران، چنانچه طراح در خدمت حکومت مرکزی (قدرت) باشد، اجرای طرح‌های بزرگ به سهولت انجام می‌پذیرد. هر پروژه باید در چارچوب و بر اساس قوانین هر کشور تهیه شود. هیچ پروژه‌ای به اجرا در نمی‌آید مگر اینکه تصوراتی از قابل فروش بودن محصول آن وجود داشته باشد. محصول تولیدی طراحی شهری باید خریدار داشته باشد (Golkar, 2011). در پروژه‌های طراحی شهری هر یک از متخصصان طراحی، افراد عادی، شهروندان و سیاست‌مداران باید همواره از یک اراده قوی برخوردار باشند. برای دستیابی به طراحی شهری موفق باید یک فعالیت حرفه‌ای مشارکتی میان گروه‌های مذکور ایجاد شده و بر پایه معرفتی معینی تکیه شود تا ارتباط مناسبی میان محیط و رفتار انسان شکل گیرد. فرآیند طراحی و تولید محیط مصنوع در طراحی شهری، متضمن انواعی از عوامل و تصمیم‌گیران است که آن‌ها از بسیاری جهات اهدافشان، انگیزه‌هایشان، مباحث‌شان و محدودیت‌هایشان در امر تحقق تأثیر دارد. فرآیند توسعه تابع روابط اجتماعی خاص زمان و مکان و نیز متضمن انواعی از عوامل کلیدی (زمین داران، سرمایه‌گذاران، آبادگران، سازندگان، مشاغل حرفه‌ای و مصرف‌کنندگان) است. مشکلات و موانع مذکور، نقش بااهمیت بخش دولتی را که فضای سیاسی و قانونی پروژه‌ها را شکل می‌دهد، آشکار می‌سازد. از سوی دیگر اگر این موانع به فرآیند طراحی، نحوه ساخت و ساز و قوانین شهری مربوط باشند، بنابراین خیلی از راه‌حل‌ها قابل

اجرا خواهد بود. بسیاری از موانع مربوط به فرآیند طراحی، شرایط اقتصاد محلی و اقتصاد کلی منطقه از طریق طراحی شهری قابل حل نیستند؛ زیرا در اختیار طراح نیستند. عوامل دیگر فقط در صورتی قابل حل هستند که در طول زمان و در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی با آن‌ها مقابله شود. در نهایت، این مهارت طراح شهری است که بتواند با تسلط کامل فرآیند انجام پروژه را کنترل نموده و هدایت نماید.

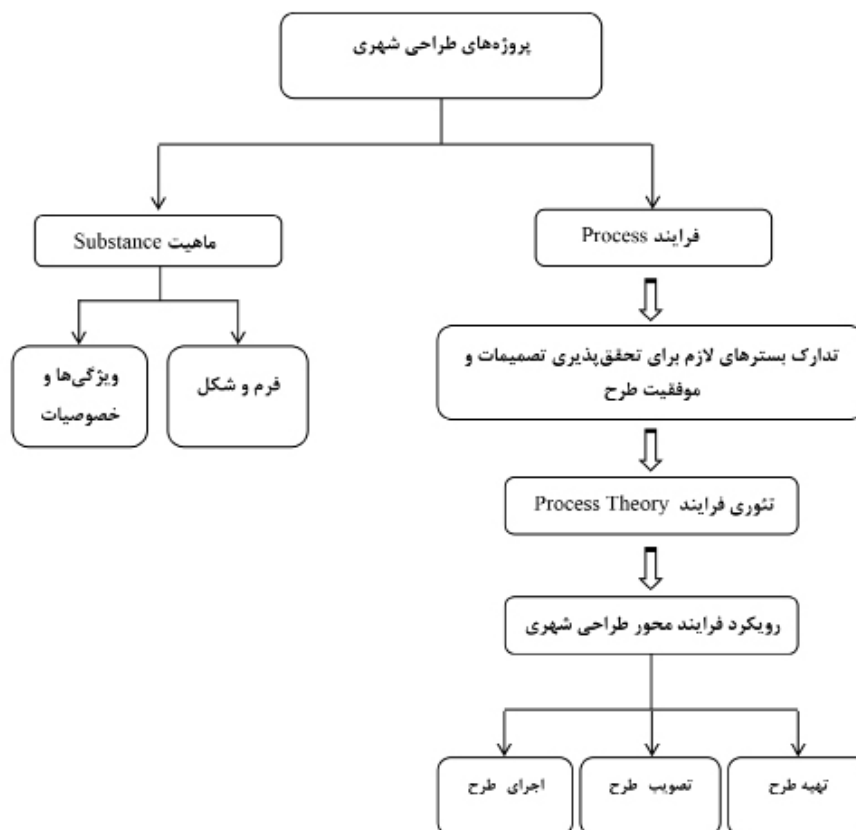
### ۳-۲- تدوین چارچوب ارزیابی تحقیق

در این بخش، به منظور تدوین چارچوب ارزیابی تحقیق، به شناسایی رویکرد مطلوب ارزیابی و معیارها و شاخص‌های ارزیابی پرداخته می‌شود.

#### ۱-۳-۲- شناسایی رویکرد ارزیابی مطلوب تحقیق

طراحی شهری در دو بعد ماهوی<sup>۱</sup> و رویه‌ای<sup>۱۰</sup> قابل مطالعه می‌باشد. مراد از تکامل ماهوی، مجموعه تحولاتی است که در فهم صاحب‌نظران از فرآورده‌های عمل طراحی شهری، یعنی خصوصیات فرم مطلوب محیط شهری صورت پذیرفته‌است. منظور از تکامل رویه‌ای، تحولاتی است که منجر به جلب توجه متخصصین به فرآیند اجرا و تحقق پروژه‌ها و سیاست‌های طراحی شهری در قالب تدوین نظام جامع هدایت و کنترل طراحی شهری شده است. در پژوهش حاضر، ارزیابی تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری با تکیه بر تئوری فرآیند و بر اساس روند انجام آن در ایران (تهیه، تصویب و اجرا) انجام می‌گیرد (نمودار ۱).

نمودار ۱: به‌کارگیری نظریه فرآیند در تدوین چارچوب ارزیابی تحقیق



در ارتباط با رویکرد ارزیابی، با مروری بر متون مرتبط و نظریه‌های اندیشمندان مختلف نظیر الکساندر (۲۰۰۹)، سه رویکرد اصلی انطباق محور<sup>۱۱</sup>، عملکرد محور<sup>۱۲</sup> و سودمندگرا<sup>۱۳</sup> برای عمل ارزیابی شناسایی شدند که در جدول ۵ ارائه شده‌است.

## جدول ۵: رویکردهای اصلی ارزیابی

رویکرد	متمرکز بر	روش قضاوت
انطباق محور	ماهیت و نتیجه طرح	آیا نتایج و سیاست طرح با هم مطابقت دارند؟ آیا ابزار استفاده شده در اجرای طرح سودمند است؟
عملکرد محور	فرآیند انجام طرح	آیا در فرآیند تصمیم‌گیری طرح، مشاوره می‌شود؟ چگونه طرح با پروژه‌ها و طرح‌های موجود هماهنگ می‌شود؟
سودمند گرا	ترکیبی (ماهیت و فرآیند)	آیا طرح‌ها ارزش منطقی دارند؟

با اقتباس از: (Alexander, 2009)

در این میان، رویکرد مطلوب تحقیق حاضر، رویکرد عملکرد محور است. زیرا بر فرآیند انجام طرح تمرکز کرده و طرح را به‌عنوان یک خط مشی برای تصمیمات برنامه‌ریزی آینده و نه به‌عنوان یک نقشه ساده در نظر می‌گیرد (Laurian et al., 2004, p. 560). نکته اصلی در مورد استفاده از این رویکرد در چارچوب ارزیابی میزان تحقق‌پذیری طرح این است که در این رویکرد به فرآیند توجه می‌شود نه خود طرح. در این رویکرد، یک طرح زمانی تحقق‌یافته محسوب می‌شود که در فرآیندهای تصمیم‌گیری حاصل شده باشد.

## ۲-۳-۲- شناسایی معیارها و شاخص‌های ارزیابی

جهت شناسایی معیارها و سپس شاخص‌های تأثیرگذار در فرآیند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری و به‌منظور تکمیل چارچوب ارزیابی تحقیق، با مروری بر نظریات اندیشمندان مختلفی نظیر تالن (۱۹۹۷)، آلترمن و هیل (۱۹۷۸)، نورتن (۲۰۰۵)، اولیویرا و پینهو (۲۰۰۹)، برک و همکاران (۲۰۰۶)، خوری (۱۹۹۶)، دالتون (۲۰۰۷)، کرمونا و همکاران (۲۰۰۱)، باربی و می (۱۹۹۷)، لورین و همکاران (۲۰۰۴)، بن (۱۹۸۰)، المور (۱۹۷۸) و با استفاده از روش تحلیلی-تطبیقی، ابتدا آن‌دسته از معیارهایی که بیشتر مورد تأکید بوده‌اند، انتخاب شده و بر اساس مراحل سه‌گانه فرآیند طراحی شهری (تهیه، تصویب و اجرا) دسته‌بندی شد. سپس شاخص‌های برآمده از نظریه‌های اندیشمندان باید با توجه به شرایط ایران بومی‌سازی، تدقیق و تکمیل شوند. به منظور بومی‌سازی، تدقیق و تکمیل شاخص‌های مؤثر در فرآیند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران، نظریات خبرگانی که در فرآیند مذکور در ایران تأثیرگذارند، مورد مطالعه قرار گرفت. بدین منظور مصاحبه حضوری عمیق با ۲۴ صاحب‌نظر (مدیران عامل شرکت‌های مهندس مشاور به‌عنوان تهیه‌کننده پروژه‌ها، کارفرمایان و مدیران شهری به‌عنوان تصویب‌کننده پروژه‌ها و پیمانکاران به‌عنوان مجریان پروژه‌ها) از یک سو و اساتید دانشگاه از سوی دیگر انجام یافت. لازم به‌ذکر است در انتخاب افراد مصاحبه‌شونده از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است.

در نهایت با جمع‌بندی موارد مذکور در قالب نمودار ۲، چارچوب ارزیابی تحقیق حاصل می‌شود. ویژگی اصلی چارچوب مذکور، به‌کارگیری نظریه فرآیند و استفاده از رویکرد عملکرد محور به‌منظور ارزیابی پس از اجرای پروژه‌ها است. رویکرد عملکرد محور، بر فرآیند انجام پروژه توجه داشته و تهیه، تصویب و اجرای آن را مورد نظر قرار می‌دهد.





## ۳-۲- میزان تحقق‌پذیری کل پروژه‌ها

در این بخش به منظور پاسخ به سؤال اصلی تحقیق، با استفاده از روش تحقیق، به ارزیابی میزان تحقق‌پذیری کل پروژه‌های منتخب پژوهش بر اساس معیارها و شاخص‌ها پرداخته می‌شود تا نتایج آن قابل‌تعمیم به کل باشد.

## ۳-۲-۱- بر اساس معیارهای تحقیق

بر اساس روش ارائه شده در بخش روش‌شناسی تحقیق، ابتدا بالاترین امتیازات معیارها طبق گزینه‌های لیکرتی معین می‌شود. جدول ۷ نشانگر بالاترین درصد امتیازات معیارهای تحقیق است.

جدول ۷: بالاترین درصد امتیازات معیارهای تحقیق

معیار	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	۳/۱	۳۴/۴	۳۱/۳	۳۱/۳	۰
۲	۳/۱	۱۲/۵	۴۰/۶	۳۷/۵	۶/۳
۳	۶/۳	۴۰/۶	۳۷/۵	۱۵/۶	۰
۴	۳/۱	۲۵	۴۰/۶	۳۱/۳	۰
۵	۰	۱۲/۵	۶۲/۵	۲۱/۹	۳/۱
۶	۳/۱	۲۸/۱	۵۶/۳	۱۲/۵	۰
۷	۳/۱	۳۷/۵	۴۰/۶	۱۸/۸	۰
۸	۹/۴	۲۵	۵۰	۱۲/۵	۳/۱
۹	۰	۲۱/۹	۶۸/۸	۹/۴	۰
۱۰	۶/۳	۴۳/۸	۵۰	۰	۰

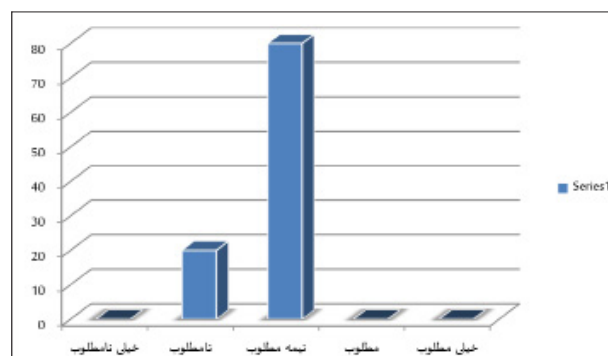
سپس با تعیین فراوانی هر یک از امتیازات طیف لیکرت در بین معیارها، درصد هر یک معین شده و در جدول زیر ارائه می‌شود.

جدول ۸: درصد فراوانی امتیازات طیف لیکرت

میزان توجه و کاربرست شاخص‌ها در پروژه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
میزان تحقق شاخص‌ها در پروژه‌ها	خیلی مطلوب	مطلوب	نیمه مطلوب	نامطلوب	خیلی نامطلوب
درصد	۰	۱۵/۲۷	۶۲/۵	۱۸/۰۵	۴/۱۶

ملاحظه می‌شود که اکثر پرسش‌شوندگان (خبرگان و کارشناسان)، میزان تحقق معیارهای تحقیق را در کل پروژه‌ها نیمه‌مطلوب تا نامطلوب ارزیابی کرده‌اند. بدین صورت که ۸۰ درصد معیارها، امتیاز متوسط و وضعیت نیمه‌مطلوبی دارند و ۲۰ درصد معیارها، امتیاز کم و وضعیت نامطلوبی دارند. نتایج این بخش در قالب نمودار زیر ارائه شده است.

نمودار ۳: میزان تحقق پروژه‌های طراحی شهری بر اساس معیارهای تحقیق



## ۲-۲-۳- بر اساس شاخص‌های تحقیق

پس از ارزیابی میزان تحقق پروژه‌های طراحی شهری بر اساس معیارهای تحقیق، در این بخش ارزیابی مذکور بر اساس ۷۲ شاخص تحقیق انجام شده است و ابتدا بالاترین امتیازات شاخص‌ها طبق گزینه‌های لیکرتی تعیین شد. جدول ۹ نشان‌گر بالاترین درصد امتیازات شاخص‌های تحقیق است.

جدول ۹: بالاترین درصد امتیازات شاخص‌های تحقیق

شاخص	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	شاخص	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	۳/۱	۲۱/۹	۳۷/۵	۳۴/۴	۳/۱	۳۷	۶/۳	۲۸/۱	۳۷/۵	۱۸/۸	۹/۴
۲	۶/۳	۲۸/۱	۴۰/۶	۱۵/۶	۹/۴	۳۸	۹/۴	۲۱/۹	۴۰/۶	۲۱/۹	۶/۳
۳	۱۵/۶	۱۸/۸	۳۱/۳	۲۵	۹/۴	۳۹	۱۵/۶	۲۵	۴۳/۸	۱۲/۵	۳/۱
۴	۳/۱	۲۵	۳۱/۳	۳۷/۵	۳/۱	۴۰	۳/۱	۱۵/۶	۴۶/۹	۳۱/۳	۳/۱
۵	۳/۱	۳۱/۳	۳۱/۳	۲۱/۹	۱۲/۵	۴۱	۱۲/۵	۱۵/۶	۵۶/۳	۲۸/۱	۰
۶	۶/۳	۱۲/۵	۱۸/۸	۴۰/۶	۲۱/۹	۴۲	۲۱/۹	۲۸/۱	۵۳/۱	۱۲/۵	۰
۷	۶/۳	۶/۳	۲۵	۵۶/۳	۶/۳	۴۳	۶/۳	۳۱/۳	۳۱/۳	۳۱/۳	۰
۸	۶/۳	۹/۴	۳۴/۴	۴۳/۸	۶/۳	۴۴	۶/۳	۲۸/۱	۴۳/۸	۱۸/۸	۶/۳
۹	۶/۳	۱۵/۶	۴۰/۶	۳۱/۳	۶/۳	۴۵	۶/۳	۹/۴	۳۴/۴	۴۳/۸	۹/۴
۱۰	۹/۴	۱۵/۶	۴۳/۸	۲۸/۱	۳/۱	۴۶	۳/۱	۱۲/۵	۴۶/۹	۱۲/۵	۳/۱
۱۱	۶/۳	۱۲/۵	۵۳/۱	۲۵	۳/۱	۴۷	۳/۱	۲۸/۱	۴۰/۶	۲۱/۹	۳/۱
۱۲	۱۲/۵	۱۲/۵	۳۷/۵	۳۴/۴	۳/۱	۴۸	۳/۱	۱۵/۶	۴۰/۶	۲۱/۹	۰
۱۳	۹/۴	۲۸/۱	۲۴/۴	۲۵	۳/۱	۴۹	۳/۱	۱۸/۸	۴۶/۹	۱۸/۸	۰
۱۴	۲۸/۱	۳۷/۵	۲۸/۱	۶/۳	۰	۵۰	۰	۲۱/۹	۳۴/۴	۲۵	۰
۱۵	۴۰/۶	۱۸/۸	۳۷/۵	۱۲/۵	۰	۵۱	۰	۱۲/۵	۳۷/۵	۱۵/۶	۳/۱
۱۶	۰	۱۸/۸	۴۰/۶	۳۴/۴	۶/۳	۵۲	۶/۳	۲۸/۱	۴۰/۶	۲۸/۱	۰
۱۷	۰	۱۲/۵	۵۰	۲۸/۱	۹/۴	۵۳	۹/۴	۱۲/۵	۴۰/۶	۲۱/۹	۰
۱۸	۰	۲۵	۲۱/۹	۵۰	۰	۵۴	۰	۲۱/۹	۳۱/۳	۱۲/۵	۰
۱۹	۶/۳	۲۵	۳۴/۴	۲۵	۹/۴	۵۵	۹/۴	۱۵/۶	۴۰/۶	۲۱/۹	۰
۲۰	۳/۱	۱۸/۸	۳۷/۵	۳۷/۵	۳/۱	۵۶	۳/۱	۱۵/۶	۳۷/۵	۱۸/۸	۰
۲۱	۶/۳	۹/۴	۵۹/۴	۲۱/۹	۳/۱	۵۷	۳/۱	۹/۴	۲۵	۲۵	۶/۳
۲۲	۱۵/۶	۱۵/۶	۴۰/۶	۲۸/۱	۰	۵۸	۰	۱۵/۶	۵۶/۳	۱۲/۵	۶/۳
۲۳	۶/۳	۱۲/۵	۵۳/۱	۲۵	۳/۱	۵۹	۳/۱	۲۵	۳۴/۴	۳۴/۴	۰
۲۴	۶/۳	۱۵/۶	۴۳/۸	۱۵/۶	۰	۶۰	۰	۳۴/۴	۴۳/۸	۲۱/۹	۳/۱
۲۵	۳/۱	۲۱/۹	۲۱/۹	۴۶/۹	۳/۶	۶۱	۳/۶	۲۱/۹	۲۵	۱۵/۶	۶/۳
۲۶	۳/۱	۱۸/۸	۲۵	۴۶/۹	۳/۶	۶۲	۳/۶	۱۵/۶	۳۴/۴	۳۱/۳	۰
۲۷	۲۵	۱۵/۶	۴۰/۶	۱۵/۶	۳/۱	۶۳	۳/۱	۹/۴	۶۲/۵	۲۱/۹	۰
۲۸	۶/۳	۱۸/۸	۳۴/۴	۴۰/۶	۰	۶۴	۰	۱۲/۵	۴۰/۶	۲۵	۳/۱
۲۹	۱۸/۸	۳۱/۳	۳۱/۳	۱۵/۶	۳/۱	۶۵	۳/۱	۱۵/۶	۴۳/۸	۲۵	۰
۳۰	۹/۴	۱۸/۸	۴۰/۶	۲۸/۱	۳/۱	۶۶	۳/۱	۲۸/۱	۲۸/۱	۲۵	۰
۳۱	۶/۳	۱۸/۸	۳۴/۴	۲۸/۱	۱۲/۵	۶۷	۱۲/۵	۲۸/۱	۲۵	۱۲/۵	۰
۳۲	۱۲/۵	۲۸/۱	۳۴/۴	۲۵	۰	۶۸	۰	۲۱/۹	۳۴/۴	۹/۴	۰
۳۳	۰	۳۷/۵	۳۷/۵	۲۱/۹	۳/۱	۶۹	۳/۱	۱۵/۶	۴۰/۶	۹/۴	۰
۳۴	۱۵/۶	۱۲/۵	۴۳/۸	۱۲/۵	۰	۷۰	۰	۲۸/۱	۳۷/۵	۲۱/۹	۰
۳۵	۱۸/۸	۱۸/۸	۳۱/۳	۱۵/۶	۶/۳	۷۱	۶/۳	۳۱/۳	۹/۴	۳/۱	۰
۳۶	۱۲/۵	۱۲/۵	۴۰/۶	۲۸/۱	۶/۳	۷۲	۶/۳	۱۲/۵	۱۲/۵	۰	۰

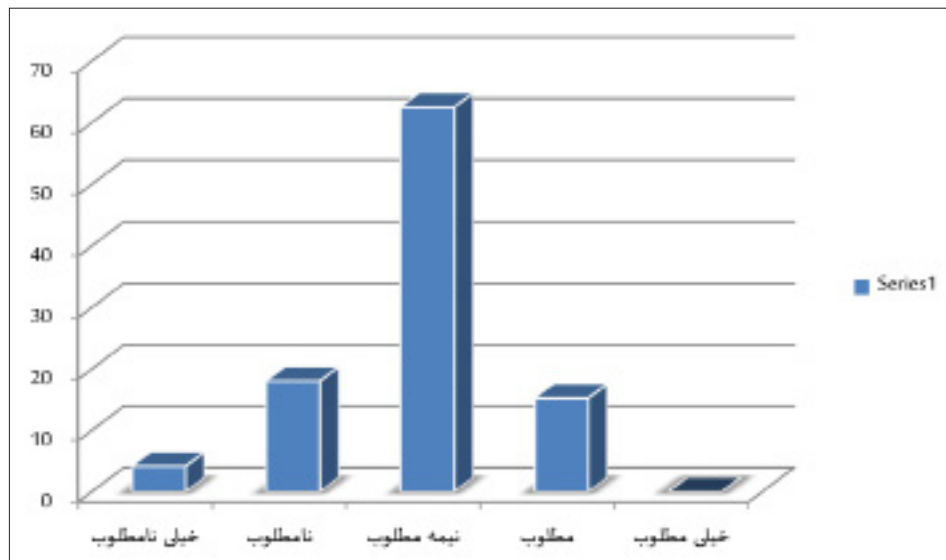
سپس با تعیین فراوانی هر یک از امتیازات طیف لیکرت در بین شاخص‌ها، درصد هر یک معین شده و در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰: درصد فراوانی امتیازات طیف لیکرت

میزان توجه و کاربست شاخص‌ها در پروژه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
میزان تحقق شاخص‌ها در پروژه‌ها	خیلی مطلوب	مطلوب	نیمه مطلوب	نامطلوب	خیلی نامطلوب
درصد	۰	۱۵/۲۷	۶۲/۵	۱۸/۰۵	۴/۱۶

ملاحظه می‌شود که اکثر پرسش‌شوندگان (خبرگان و کارشناسان)، میزان تحقق شاخص‌های تحقیق را در کل پروژه‌ها نیمه‌مطلوب تا نامطلوب ارزیابی کرده‌اند. بدین صورت که ۶۲/۵ درصد شاخص‌ها، امتیاز متوسط و وضعیت نیمه‌مطلوبی دارند و ۱۸/۰۵ درصد معیارها، امتیاز کم و وضعیت نامطلوبی را دارا می‌باشند. نتایج این بخش در قالب نمودار زیر ۴ ارائه شده است.

نمودار ۴: میزان تحقق پروژه‌های طراحی شهری بر اساس شاخص‌های تحقیق



#### ۴. بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها، نشانگر آنست که در وضع موجود، پروژه‌های منتخب تحقیق هم بر اساس معیارها و هم بر اساس شاخص‌های تحقیق، از حیث میزان تحقق‌پذیری در وضعیت نیمه‌مطلوب تا نامطلوب قرار دارند. با تعمیم نتایج حاصل به کل پروژه‌های اجراشده طراحی شهری ایران، می‌توان در پاسخ به سوال اصلی تحقیق ادعان داشت که این پروژه‌ها در وضعیت موجود، از جهت میزان تحقق، در وضعیت نیمه‌مطلوب تا نامطلوب قرار دارند. یافته مذکور بیان‌کننده آن است که فرآیند تحقق این پروژه‌ها در ایران با مشکلات و ضعف‌های فراوانی روبه‌روست. این مشکلات به فراخور در هر سه مرحله تهیه، تصویب و اجرا وجود داشته است. بازیگران اصلی انجام این پروژه‌ها اعم از مهندسان مشاور، مدیران شهری و پیمانکاران، هر یک به درجاتی در این امر دخیل هستند.

در این میان جهت اصلاح و بهبود وضعیت حاضر، بازیگران اصلی باید اول روند انجام پروژه‌ها را به‌صورت فرآیند ببینند و دوم فراتر از رویکردهای کوتاه‌بینانه و متعصبانه عمل کرده و به صورت مشارکتی و با همکاری یکدیگر وارد عمل شوند. از سوی دیگر در طی تمامی مراحل فرآیند طراحی شهری باید تحقق‌پذیری مدنظر قرار بگیرد. تحقق‌پذیری و ضرورت توجه به آن امری است که دوشادوش تمامی مراحل حرکت می‌کند. در حقیقت اگر به هر دلیل و در هر مرحله‌ای تحقق‌پذیری فرایند با مشکل مواجه شود، کل آن زیر سوال می‌رود. از همان ابتدا باید گروه‌ها و نهادهای وابسته به طرح شناسایی شوند و در تمام مراحل در رابطه متقابل حرفه‌ای با گروه طراح و کارفرما باشند و در هر مرحله موارد مربوط به خود را کارشناسی کنند. به این ترتیب هم طراح حدود و میزان توانایی‌ها و امکانات نهادها را می‌شناسد و هم آن‌ها در جریان طرح بوده و پیش‌زمینه‌های ذهنی و اجرایی آن را در طول این مدت به‌دست می‌آورند. از سوی دیگر بسیاری از مشکلات

ممکن است با در نظر گرفتن مردم به عنوان نقطه اصلی کل فرایند بر طرف شوند. در این مرحله باید بر اساس طرح و ضوابط آن، میزان و نقش هر یک از نهادها در تحقق‌پذیری طرح، در ارتباط با ارتقاء توجه و به‌کارگیری معیارهای ده‌گانه تحقق‌پذیری مشخص شود: کیفیت نظام برنامه‌ریزی، صلاحیت مشاور پروژه، پشتیبانی علمی دانشگاهی، کیفیت طرح پیشنهادی، صلاحیت کارفرما و مدیریت پروژه، تعامل حقوقی، تعامل قانونی، صلاحیت پیمانکار پروژه، قدرت اقتصادی و مالی، میزان مشارکت عمومی.

ارزیابی باید در همه مراحل فرآیند انجام پروژه‌ها مدنظر باشد تا بتواند در شناخت ضعف‌ها و مشکلات احتمالی پیش‌روی تحقق پروژه‌ها ما را یاری رساند. در نتیجه می‌تواند شرایط نامطلوب فعلی را بهبود بخشیده و ارتقاء تحقق‌پذیری پروژه‌ها را در پی داشته باشد. تحقق‌پذیری مطلوب باعث می‌شود که تلاش‌های طراحی، نتایج مثبت سیاسی و اجتماعی داشته و به اهداف طراحی شهری در زمینه ایجاد و بسط فضای دموکراتیک در جامعه، جامه عمل بپوشاند.

### پی‌نوشت

1. In-depth Interview
2. Friedman Test
3. Stratification Sampling
4. Neyman's Allocation
5. Purposive Sampling
6. Calkins
7. Alexander
8. Alexander & Faludi
9. Substantial Issue
10. Procedural Issue
11. Conformance-based Approach
12. Performance-based Approach
13. Utilitarian Approach

## References

- Alexander, E.R. (1985). From Idea to Action: Notes for a Contingency Theory of the Policy Implementation Process, *Administration & Society*, 16, 403.
- Alexander, E.R. (2009). Dilemmas in Evaluating Planning, or Back to Basics: What is Planning For?, *Planning Theory & Practice*, 10(2), 233-244.
- Alexander, E.R., & Faludi, A. (1989). Planning and Plan Implementation: Notes on Evaluation Criteria. *Environment and Planning B: Planning & Design*, 16 (1), 127-40.
- Alterman, R., & Hill, M. (1978). Implementation of Urban Land Use Plans, *Journal of the American Institute of Planners*, 33(1), 274-85.
- Baer, W.C. (1997). General Plan Evaluation Criteria. *Journal of the American Planning Association*. 63(3), 329-44.
- Behn, R.D. (1980). Why Murphy was Right?, *Policy Analysis*, 6, 361-363
- Berke, P., Backhurst, M., Day, M., Ericksen, N., Laurian, L., Crawford, J., & Dixon, J. (2006). What Makes Plan Implementation Successful? An Evaluation of Local Plans and Implementation Practices in New Zealand, *Environment and Planning B: Planning & Design*, 33 (4), 581-600.
- Booth, Ph. (1995). Zoning or Discretionary Action: Certainty and Responsiveness in Implementing Planning Policy. *Journal of Planning Education and Research*. 14(2), 103-112.
- Brody, S.D., & Wesley, E. H. (2005). Does Planning Work? Testing the Implementation of Local Environmental Planning in Florida. *Journal of the American Planning Association*, 71(2), 159-75.
- Burby, R., May, P., Berke, P., Dalton, L., French, S., Kaiser, E. (1997). *Making Governments Plan: Experiments in Managing Land Use*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD.
- Calkins, H.W. (1979). The Planning Monitor: An Accountability Theory of Plan Evaluation, *Environment and Planning A*, 11 (7), 745-58.
- Carmona, M., de Magalhães & Edwards, M. (2001). *The Value of Urban Design*, London, CABE (Thomas Telford).
- Cowan, R. (2005). *The Dictionary of Urbanism*, Streetwise Press, Tisbury.
- Dalton, J., Elias, M., & Wandersman, A. (2007). *Community Psychology: Linking Individuals and Communities*, (2nd ed.), Belmont, CA: Wadsworth.
- Elmore, R.F. (1979). Backward Mapping: Implementation Research and Policy Decisions, *Political Science Quarterly*, 94(4), 601-616.
- Golkar, K. (2007). Urban Design in Action. *Journal of Abadi*, 17.
- Golkar, K. (2011). Urban Design: Process or Processes. *Journal of Soffeh*, 52.
- Gosling, D. & Mitland, B. (1984). *Concepts of Urban Design*, Academy Editions/St. Martin's Press, London.
- Khoury, Zaki B. (1996). Implementing the New Urban Agenda: The Case of Ismailia, *Egypt, Environment & Urbanization*, 8(1).
- Laurian, L., Day, M., Backhurst, M., Berke, P., Ericksen, N., Crawford, J., Dixon, J., & Chapman, S. (2004). What Drives Plan Implementation? Plans, Planning Agencies and Developers, *Journal of Environmental Planning and Management*, 47 (4), 555-577.
- Norton, R.K. (2005). More and Better Local Planning: A State mandated Local Planning in Coastal North Carolina, *Journal of the American Planning Association*. 71 (1), 55-71.
- Nutt, P.C. (2007). Examining the Link between Plan Evaluation and Implementation, *Technological Forecasting and Social Change*. 74(8), 1252-1271.
- Oliveira, V. & Pinho, P. (2009). Evaluating Plans, Processes and Results, *Planning Theory & Practice*, 10(1), 35-63.
- Talen, E. (1996a). Do Plans Get Implemented? A Review of Evaluation in Planning. *Journal of Planning Literature*. 10(3), 248-259.
- Talen, E. (1996b). After the Plans: Methods to Evaluate the Implementation Success of Plans. *Journal of Planning Education and Research*. 16 (2), 79-91.
- Talen, E. (1997). Success, Failure and Conformance: An Alternative Approach to Planning Evaluation, *Environment and Planning*.

